

OYUN ADI: *Homo Economicus*'un Son Günleri

Yazan: Gökhan Tosun

Oyuncular:

- **HOCA** – Emekli bir Keynesyen. Dünyaya hâlâ etik bir gözle bakmaya çalışan akademisyen.
- **GENÇ AKADEMİSYEN** – Neoliberal akımın temsilcisi. Yayın baskısı altında pragmatik ve hırslı.
- **ASİSTAN** – Henüz sistemin içinde kaybolmamış, idealist bir doktora öğrencisi.
- **HOMO ECONOMICUS** – Sahici olmayan ama tüm iktisat kitaplarının “esas adamı.” Takım elbise giyer, hesap makinesi taşır, ruhsuzdur.
- **ANLATICI** – Mizahi ve mesafeli. Seyirciyle doğrudan konuşur. Yer yer “sistemin içinden” bir ses gibi davranır.

SAHNE 1: “Bir Ekonomi Bölümünde Sonbahar”

*Sahne: Eski bir üniversite amfisi. Tavan dökülüyor, PowerPoint projeksiyonu bozulmuş. Sahnenin tam ortasında, hareketsiz oturan bir adam: **Homo Economicus**. Gri takım elbise giymiş, gözlük takıyor. Elinde bir hesap makinesi. Hiç kıpırdamıyor. Bir yanda **HOCA**, diğer yanda **GENÇ AKADEMİSYEN**, arka sıralarda not alan **ASİSTAN**.*

HOCA

(Boş bir sandalyeye yorgunlukla oturur.)

Zaman vardı... Adam Smith'i hâlâ tartışırdık... şimdi departmanda "influencer iktisatçıları" konuşuyorlar.

(İşaret eder.)

Ama bakın, o hâlâ burada.

Homo Economicus. Hiç değişmedi. Hiç yaşamadı ama hiç de ölmedi.

GENÇ AKADEMİSYEN

(Saygıyla eğilir.)

Hocam, saygısızlık etmek istemem ama... bu model olmadan ben doçent olamam.

Toplam 4 Q1 makalem var, hepsinde **rasyonel aktör varsayımı** var.

Yani... Homo Economicus bizim **kariyer planlama tanrımız**.

ASİSTAN

(Utangaçça elini kaldırır.)

Ama... hocam... bir şey sorabilir miyim?
Eğer bu model doğruysa... neden insanlar hâlâ kredi kartıyla çeyrek altın alıyor?

HOCA

(Gülümseyerek.)

Çünkü canım evladım... insanlar iktisatçıların zannettiği gibi **maksimum fayda peşinde koşan varlıklar** değil.

Onlar çoğu zaman... sadece mutsuz.

Ama Homo Economicus öyle değil.

Onun ne vicdanı var ne geçmişi... sadece “marjinal faydası” var.

*(O sırada **Homo Economicus** hareketlenir. Gıcırdayarak başını kaldırır. Mekanik bir ses tonuyla konuşur.)*

HOMO ECONOMICUS

(Soğuk bir ifadeyle.)

Ben... fayda fonksiyonuyum.

Tercihlerim tam sıralı.

Bilgim tam.

Piyasa mükemmel.

Devlet? Gereksiz.

ASİSTAN

(Bir an korkar, sonra cesaretle yaklaşır.)

Ama sen gerçek değilsin.

Kimse senin gibi yaşamıyor!

Sence insanlar pizzayı üç boyutlu analiz ederek mi yiyor?

GENÇ AKADEMİSYEN

(Araya girer.)

Yav ama bu model... işe yarıyor!

Basitleştiriyor!

Yayına giriyor!

Doçentlik jürisi Homo Ludens istemiyor, fayda maksimizasyonu istiyor!

HOCA

(Önüne bakarak konuşur.)

İşte bu yüzden... Homo Economicus ölmedi.

Çünkü onu hepimiz yaşıyoruz.

O bir **zihinsel konfor alanı**...

Akademik Excel tablosunun en sessiz, en sadık hücresi.

(Işık yavaş yavaş kararırken, Anlatıcı sahneye girer. Sıradan giyinmiştir. Elinde bir bardak kahve tutar. Seyirciye döner.)

ANLATICI

Ekonominin en büyük trajedisi...

Gerçek insanların, kurgusal modeller yüzünden mutsuz olmasıdır.

Bu, Homo Economicus'un sonbaharı.

Ama daha kışı bile görmedik...

(Işık söner. Sahne geçiş müziği: yavaşlayan bir hesap makinesi sesi, ardından bozulmuş modem sesi gibi yankılanır.)

SAHNE 2: “Kişi Başına Düşen Hayal”

Sahne: Aynı amfinin biraz ilerisinde kurulmuş parlak bir projeksiyon perdesi.

Tahtada dev harflerle yazıyor: “KİŞİ BAŞINA DÜŞEN MİLLİ GELİR: 13.800 \$”

Altında TÜİK logosu hafifçe titriyor.

Sahneye **GENÇ AKADEMİSYEN** büyük bir heyecanla girer, ardından **ASİSTAN** ve **HOCA**.

Ortada hâlâ sessizce oturan **HOMO ECONOMICUS** durur.

Az sonra yeni bir figür belirir: **MİLLİ GELİR** — varlığı bol ama erişimi yok.**

GENÇ AKADEMİSYEN

(İşaret çubuğunu havaya kaldırarak.)

Ve işte sevgili meslektaşlarım, bu yıl itibariyle kişi başına düşen milli gelirimiz **13.800**

Amerikan Doları!

(Ayaklarını yere vurur.)

Yani hepimiz zengin sayılırız.

Tebrikler!

ASİSTAN

(El kaldırır, ürkek.)

Ama... ben ayda 11.000 TL alıyorum?

Yani... bu hesap bana biraz “iyimser” geldi.

HOCA

(Gülerek araya girer.)

Evladım, iktisatta bazı şeyler **gerçek olmadan da hesaplanabilir.**

Bu tıpkı cennetin ortalama sıcaklığını ölçmek gibi.

Öyle bir yer **yok**, ama derecesi belli.

*(O sırada loş ışıktaki **MİLLİ GELİR** karakteri sahneye girer:*

Takım elbise giymiş, gözlerinde güneş gözlüğü, burnu havada. Elinde puro var.

Seyircilere dönmez, doğrudan sahnedekilere de bakmaz. Arkadan parlak bir ışık onu spot altına alır.)

MİLLİ GELİR

(Soğuk bir edayla.)

Ben... düşmem.

Ben size **düşmem.**

Ben "ortalama"yım.

Ama sizin değil.

Ben verinin ta kendisiyim.

Ben bir tür... **huzur fantezisiyim.**

ASİSTAN

(Şaşkın.)

Ama... seni her yerde duyduk?

Gazetelerde, bakanın ağzında, ekonomi sayfalarında...

MİLLİ GELİR

(Sinirli bir zarafetle.)

Ben orada **söylendim**, burada **yaşanmadım.**

Ben üst gelir diliminin alt sınıflara hediye paketiyle sunduğu bir **sayı dekoruyum.**

Benim varlığım: "Sen de bir gün zengin olacaksın" yalanının teminatı.

HOCA

(Bir an iç çeker.)

Kendisi bir tür ekonomik unicorn.

Görünür ama dokunulmaz.

"Var gibi yapar, yok gibi yaşar."

HOMO ECONOMICUS

(Birden canlanır. Mekanik sesle.)

Veri geçerli.

Model tutarlı.
Sorgulama gereksiz.
Milli gelir artmış

SAHNE 3: “Meta-Analiz, RCT ve Makale Ayinleri”

Sahne: Bölüm seminer odası. Duvarlarda dergi kapakları asılı: Nature, Science, QJE, Econometrica. Ortada bir masa, üstünde laptoplar, kahve bardakları, intihal yazılımları. Ortada GENÇ AKADEMİSYEN, gözleri ışıltar. Arkada HOCA çay içer, ASİSTAN not alır. HOMO ECONOMICUS hâlâ kıpırdamadan oturuyor. Arkada hafif kilise korusu gibi uğultulu bir müzik: "Impact factor, impact factor..."

GENÇ AKADEMİSYEN

(Bir ayin yapar gibi konuşur.)
Oh büyük indekslenmiş dergiler...
Bize “Q1 yayın” ver ki, doçent olalım.
Verilerimiz randomize, p-değerimiz $< 0.05...$
Metodolojimiz steril, örneklemimiz kontrol altında!

HOCA

(Kafasını kaldırır.)
Bir zamanlar teori konuşurduk, şimdi p-değeriyle insan ölçüyoruz.
Sanki dünyayı SPSS kurtaracak...

ASİSTAN

(Biraz çekinerek.)
Ama hocam, bu yöntemler olmadan "bilimsel görünmüyoruz."
Editör metodolojiye bakıyor, sonuca değil.

GENÇ AKADEMİSYEN

(İyice yükselmiştir.)
Yöntem her şeydir!
Eğer modelin yoksa, var olmamışsındır.
Hipotezsiz yaşamak mı? Sapkınlık bu!
Biz burada serbest değişken değiliz!

(Bu sırada ANLATICI içeri girer, elinde bir baston ve oyuncak büyüteç.)

ANLATICI

(Seyirciye dönerek.)

Akademik evrenin merkezinde **anlam** vardı bir zamanlar...
Ama sonra **YÖK puan cetveli** geldi.
Ve bilim, “makale adediyle” ölçülmeye başlandı.
Tıpkı fast-food gibi: çok, ucuz, lezzetsiz.

HOCA

(İç çeker.)

Kimi insan oyunla yaşar...

Kimi inançla...

Biz bu çağda sadece **atanmak** için yaşıyoruz.

GENÇ AKADEMİSYEN

(Masaya yumruğunu vurur.)

Yeter!

Bu bölüme Homo Ludens filan sokamazsınız!

O oyun oynar...

Ben yayın yaparım!

*(Bu sırada **HOMO ECONOMICUS** kıpırdanır, ilk kez konuşur.)*

HOMO ECONOMICUS

(Soğukça.)

Oyun irrasyoneldir.

Yayın rasyoneldir.

Benim çocuklarım... dergi sistemidir.

(Koro sesi artar: “Impact Factor! Impact Factor!”)

(Işık kararır.)

SAHNE 4: “Homo Economicus’un Çöküşü”

*Sahne: Karanlık ve sessiz. Ortada sadece **HOMO ECONOMICUS** var. Spot ışık onu aydınlatır. Elindeki hesap makinesi çalışmaz hâlde. Sahnenin köşelerinde **HOCA**, **GENÇ AKADEMİSYEN** ve **ASİSTAN** durur. Hepsi onu izliyor. Sahnede zaman durmuş gibidir.*

HOMO ECONOMICUS

(Makine sesiyle.)

Başlatılıyor...

Utility function: loading...

Loading...
ERROR 404: Utility Not Found.

(Titremeye başlar. Gözlükleri düşer. Elindeki grafik çöker.)

GENÇ AKADEMİSYEN

(Panikle.)
Hayır, hayır, hayır!
Onu kaybedemeyiz!
Benim 5 yıldır yazdığım makaleler onun üstüne kurulu!

HOCA

(Yavaş adımlarla yaklaşır.)
Zaten hiç canlı değildi ki.
O sadece... bizim korkularımızın simgesiydi.
Kontrol etme arzumuzun sureti.
İnsanı değil, formülü sevdik.

ASİSTAN

(Yavaşça eğilir.)
Bakıyor ama görmüyor.
Konuşuyor ama duymuyor.
Tıpkı sistem gibi...

(HOMO ECONOMICUS'un sesi bozulur.)

HOMO ECONOMICUS

(Çatallı sesle.)
Max... Max... Maximum fayda...
Min... Min... Minimum maliyet...
Sosyal... sosyal... sosyal... (boğulur)

(Düşer. Seyircide derin bir sessizlik.)

(Kısa bir duraksamadan sonra ANLATICI sahneye girer. Ceketinin cebinden Excel çıktıları sarkıyor. Seyirciye döner.)

ANLATICI

Büyük düşünürler bir zamanlar insanı anlamaya çalıştı.
Ama sonra biz... onu optimize etmeye karar verdik.

Ve sonunda... sadece hesap yapan, ama neyi niçin yaptığını bilmeyen bir modelimiz oldu.
Homo Economicus... işlevini yitirdi.
Ama kötü haber şu:
PDF hâlâ indirilebilir.

(Bu sözle birlikte HOMO ECONOMICUS ansızın zıplar!)

HOMO ECONOMICUS

(Gülümseyerek.)

Sürpriz!

Yeniden yayınlandım!

Yeni baskım çıktı!

Cambridge University Press beni asla bırakmaz!

(Herkes şok içinde geri çekilir. GENÇ AKADEMİSYEN gözyaşlarıyla sarılır.)

GENÇ AKADEMİSYEN

Ah! Geri döndün!

Kaynakça kısmım eksik kalacaktı!

HOCA

(Başını sallar.)

İşte bu yüzden... modeller ölmüyor.

Çünkü biz onlardan vazgeçemiyoruz.

Yıkılacak ilk şey model değil...

Cesaret olacak.

(Işık yavaş yavaş kararırken Homo Economicus, sahne ortasında hâlâ çalışıyormuş gibi görünür. Sadece bir boş ekranla konuşur.)

HOMO ECONOMICUS

Piyasa görünmezdir.

Ben görünmezim.

Ama her yerinizdeyim.

(Karanlık. Sessizlik. Perdeden önce hafif bir modem çöküş sesi.)

SAHNE 5: “Yeni Bir Başlangıç: Homo Ludens”

Sahne: Sabah ışığı. İlk kez amfi aydınlık. Tahtada eski yazılar silinmiş. Sadece bir kelime yazıyor: "Oyun?"

Masada Homo Economicus'un kırık gözlüğü, yanına bir oyuncak top bırakılmış.

ASİSTAN ortada. Elinde bir kitap: "Homo Ludens – Johan Huizinga"

HOCA arkada çay içiyor. GENÇ AKADEMİSYEN köşede sessiz.

ANLATICI sahnenin kenarından izliyor.

ASİSTAN

(Seyirciye döner.)

Bir şey fark ettim...

Ekonomi sadece üretim ve tüketim değilmiş.

İnsan oynamadan yaşayamazmış.

Paylaşmadan, anlamadan, dalga geçmeden, şiir okumadan...

Hayat... sadece optimizasyon değilmiş.

HOCA

(Gülümseyerek yaklaşır.)

Eskiden bir oyun vardı: Dürüstlük.

Bir başkası: Merak.

Biz o oyunları unutunca, modeller geldi.

Ama sen hatırlarsan... yeniden başlatabiliriz.

GENÇ AKADEMİSYEN

(İç çekerek konuşur.)

Ben... bütün hayatımı yayın kovalamaya verdim.

Ama şimdi düşünüyorum da...

Hiçbir makalem... annemin bir kahkahası kadar değerli değilmiş.

(Işık hafif kararır. Bir çocuğun gülüşü gibi bir ses duyulur.

HOMO ECONOMICUS artık sahnede değildir.

ASİSTAN, tahta kalemle yazıyı değiştirir: "Homo Ludens = İnsan?")

ANLATICI

(Seyirciye dönerek, sakın ama net bir tonla.)

Oyun oynamak, hesap yapmaktan daha insandır.

Çünkü oyun, bir anlam arayışıdır.

Ve belki...

Geleceğin ekonomisi, oyunla kurulacaktır.

Ama bunun için önce bir şeyi unutmamızız:

"Görünmez el", sizi alkışlamayacak.

*(Işıklar tamamen kararır.
Son bir cümle beyaz yazıyla perdede belirir:)*

“İnsan, Homo Ludens’tir.
Ne kadar oyun varsa, o kadar hayat vardır.”

(Perde kapanır. Hafif bir çocuk kahkahası ve tahta tıkırtısı sahneden yankılanır.)